

Sigorta Tahkim Yargılamalarında Adli Yardım^(*)*Legal Aid in Insurance Arbitration Proceedings***Barış KÜÇÜK**

Doktor Öğretim Üyesi

*Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Hukuk Fakültesi**Medeni Usul ve İcra İflas Hukuku Anabilim Dalı***Anahtar Kelimeler**

Sigorta Tahkim,
Alternatif Uyuşmazlık
Çözüm Yolları,
Adli Yardım,
Adil Yargılanma
Hakkı,
Zayıf Tarafı Koruma
İlkesi.

Öz

Adli yardım, ekonomik olarak güçsüz durumda olan veya hukuki bilgi bakımından zayıf olan kimselerin adil yargılanma hakkı kapsamındaki hak arama hürriyeti, adalete erişim ve hukuki dinlenilme hakkının temini bakımından önemli bir kurumdur. Adli yardım ile kişiler yargılama giderlerinden geçici olarak muaf tutulurlar ve/veya kendilerine avukat temin edilir. Adli yardımın alternatif uyuşmazlık çözüm yollarını kapsayıp kapsamadığı ile ilgili herhangi bir hukuki düzenleme bulunmamaktadır. Buna göre, çalışmamızda; tartışmalı bir mesele olan bu konu ile ilgili olarak zayıf tarafı koruma ilkesinin geçerli olduğu sigorta tahkim yargılamalarında adli yardım müessesesinin uygulanma imkânı ve gerekliliği değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme yapılırken öncelikle bireylerin adli yardım kapsamında faydalanabileceği hizmetlere değinilmiş; ardından adli yardım ile adil yargılanma hakkında sıkı bir bağ kurulmuş; son olarak ise sigorta tahkim yargılamalarının kendine has özelliklerine somut verilerle değinilerek bu yargılamalarda adli yardımın büyük önem arz ettiği belirtilmiştir.

Keywords

Insurance Arbitration,
Alternative Dispute
Resolution,
Legal Aid,
Right to a Fair Trial,
Principle of Protecting
the Weaker Party.

Abstract

Legal aid is a crucial mechanism for ensuring the right to a fair trial, access to justice, and the right to be heard, particularly for individuals who are economically disadvantaged or lack legal knowledge. Through legal aid, individuals may be temporarily exempted from litigation costs, be provided with legal counsel, or benefit from both options. Although it remains controversial whether legal aid can be applied to alternative dispute resolution methods in the absence of explicit legal provisions, this study evaluates the applicability and necessity of the legal aid mechanism in insurance arbitration proceedings, where the principle of protecting the weaker party is upheld. In conducting this evaluation, the study first outlines the services available under legal aid, then establishes a close link between legal aid and the right to a fair trial, and finally emphasizes the significant importance of legal aid in insurance arbitration by addressing its unique procedural features with concrete data.

^(*) Araştırma Makalesi.
Hakem denetiminden geçmiştir.

Gönderim Tarihi: 17.04.2025, Kabul Tarihi: 19.05.2025.

GİRİŞ

Adli yardım müessesesi, ekonomik yetersizlik içindeki kimseler ile hukuki bilgi anlamında zayıf olan kimselerin haklarına daha kolay ulaşmasını sağlamaktadır. Öte yandan, kişi yargılama sonucunda haksız bulunsu bile, adli yardım sayesinde yargı mercileri önünde kendini ifade edebilme imkânı bulduğundan devlet, hak arama hürriyetini sağlamış olacaktır. Adil yargılanma hakkının temini bakımından önem arz eden bu müessesenin konuya ilişkin düzenleme olmaksızın mahkeme dışı uyuşmazlık çözüm yöntemlerini kapsayıp kapsamadığı hususunun cevaplanması oldukça önemlidir. Ancak bunun cevabını tek çalışmayla verebilmek mümkün değildir.

Tahkim yargılamaları kendi içinde kurumsal-ad hoc tahkim; ihtiyari-zorunlu tahkim ve millî-milletlerarası tahkim olarak sınıflandırılmaktadır¹. Her bir tahkim türünün kendine has özellikleri vardır. Çalışmamızda her ne kadar ihtiyari tahkim türü olsa da hukuki ve ekonomik anlamda taraflar arasında eşitliğin olmadığı; uygulanacak hukuk ve hakem seçiminin mevcut olmaması nedeniyle tahkim yargılamasından ziyade mahkeme yargılamasına daha yakın olan sigorta tahkim yargılamasında adli yardımın uygulanabilirliği değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme yapılırken adli yardımın mahkeme dışı uyuşmazlık çözüm yollarında uygulanma imkânına ilişkin genel bakış açıları içeren çalışmalar da incelenmiştir. Konu bakımından daha özel bakış açısı gerektiren çalışmamızda öncelikle adli yardımın adil yargılanma hakkı ile ilişkisine değinilerek adli yardımın adil yargılanma hakkının temininde oldukça önemli bir yöntem olduğu vurgusu yapılmıştır. Ardından adli yardımın faydalanıcıya sunulacak hizmetler bakımından kapsamı ve uyuşmazlık türleri bakımından uygulama alanı irdelenmiştir. Son olarak ise sigorta tahkim yargılamalarında adli yardımın gerekliliği ve uygulanabilirliği teorik ve uygulama yönünden irdelenmiştir.

I. ADLİ YARDIMIN ADİL YARGILANMA HAKKI İLE İLİŞKİSİ

A. Genel Olarak

Adil yargılanma hakkı, mahkemeye erişim ile dava açma ve savunma hakkını içeren hak arama hürriyetini ifade eder². Bu kapsamda, dava açma, icra takibi başlatma ve tahkime başvurma gibi hukuki imkânlardan yararlanma ile bu süreçlerde kendini savunma hakkı da güvence altına alınır³. Hukuk Muhakemeleri Kanunu⁴ (HMK) m. 334 uyarınca, kendisi ve ailesinin geçimini ciddi şekilde zorlamadan yargılama veya takip giderlerini karşılayamayan kişiler, davacı ya da davalı olmalarına bakılmaksızın⁵ adli yardımdan yararlanabilir⁶. Bunun için, taleplerinin açıkça dayanaktan yoksun olmaması gerekir.

Medeni yargılama hukukunda da geçerli olan bazı insan hakları ve sosyal devlet ilkesi gereği, bu kişilerin hak arama hürriyeti⁷ ile mahkemeye erişim⁸ haklarının güvence altına alınması gerekir. Bu ise, adli yardım yolunun hak aramayı kolaylaştıracak şekilde etkili biçimde açık tutulmasına bağlıdır⁹.

¹ ARSLAN, Ramazan / YILMAZ, Ejder / TAŞPINAR AYVAZ, Sema / HANAĞASI, Emel: *Medeni Usul Hukuku*, 10. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2024, s. 851; PEKCANITEZ, Hakan / ATALAY, Oğuz / ÖZEKES, Muhammet: *Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı*, 12. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2024, s. 618; TANRIVER, Süha: *Medeni Usul Hukuku Cilt II*, 2. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2022 (Cilt II), s. 353 vd.

² ATALAY, Esra: “Yargısal Temel Haklar”, *Şükrü Postacıoğlu'na Armağan*, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İzmir, 1997, s. 449.

³ ATALAY, s. 449.

⁴ 12.01.2011 tarihli ve 27836 sayılı Resmi Gazete.

⁵ ARSLAN / YILMAZ / TAŞPINAR AYVAZ / HANAĞASI, s. 794.

⁶ Türkiye Barolar Birliği Adli Yardım Yönetmeliği'nde adli yardımın amacının, bireylerin hak arama özgürlüklerinin önündeki engelleri aşmak ve hak arama özgürlüğünün kullanımında eşitliği sağlamak üzere, avukatlık ücretini ve yargılama giderlerini karşılama olanağı bulunmayanların avukatlık hizmetlerinden yararlandırılması olduğu hüküm altına alınmıştır.

⁷ Dava açmanın masraflı olması nedeniyle peşin nispi harcı yatıramayan davacının adli yardım kararı alamamasının hak arama hürriyetinden yoksun kalmasına neden olduğu görüşü için bkz. KURU, Baki: *İstinaf Sistemine Göre Yazılmış Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı*, 3. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2019, s. 222.

⁸ Yargılama ve takip faaliyetlerinin yerine getirilmesi için alınan harcın mahkemeye erişim hakkını engeller nitelikte olmaması için uyulması gerekli ölçütler için ayrıca bkz. ARSLAN / YILMAZ / TAŞPINAR AYVAZ / HANAĞASI, s. 775-776.

⁹ ARSLAN / YILMAZ / TAŞPINAR AYVAZ / HANAĞASI, s. 793; YILMAZ, Ejder: “Yargılama Giderlerinin İşlevi ve Sosyal Hukuk Devleti”, *Ankara Barosu Dergisi*, 1984, Sayı 2 (Yargılama Giderleri), s. 210, 219; BUDAK, Ali Cem / KARAASLAN, Varol: *Medeni Usul*

Dolayısıyla yargılama giderlerini ödeyecek durumda olmayan kişilerin dava açabilmeleri veya kendilerine açılan davada kendini savunabilmeleri adil yargılanma hakkının bir gereğidir¹⁰. Adil yargılanma hakkının kapsamı oldukça geniş olduğundan bu bölümde özel hukuk uyumsuzluklarına ilişkin hak arama hürriyeti, mahkemeye erişim, etkili başvuru ve hakkaniyete uygun yargılama hakkı açılarından adli yardım müessesesi değerlendirilecektir.

B. Hak Arama Hürriyeti ve Mahkemeye Erişim Hakkı

Hak arama hürriyeti, diğer temel hak ve hürriyetlerden olması gerektiği gibi yararlanılmasını ve bunların korunmasını sağlama işlevi görür¹¹. 1982 Anayasası'nın¹² "hak arama hürriyeti" başlıklı 36. maddesinde; "*Herkes meşru vasıta ve yollardan yararlanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı ve davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir.*" hükmü yer almaktadır¹³. Görüldüğü üzere, pozitif hukukun bireylere sağladığı temel yargısal hakların dayanağı Anayasa'dır¹⁴. Bireylerin herhangi bir engele takılmadan haklarını arayabilmeleri hukuk devletinin bir gereğidir¹⁵. Adli yardım kapsamında sağlanan yargısal teminat, bireylere etkin ve adil bir yargılanma imkânı sunar. Böylece, yargı mercine başvurduklarında yargılama giderleri ile hukuki bilgisizlik, hak arama hürriyetinin önünde engel oluşturmaz¹⁶.

Mahkemeye başvurmak hak arama hürriyetinden faydalanma yollarından biridir¹⁷. 1982 Anayasası haricinde Türkiye'nin taraf olduğu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde (AİHS) de düzenlenmiştir. AİHS m. 6/1¹⁸ uyarınca bireyler, kendisine tanınan hak arama hürriyetinin etkin bir şekilde kullanılabilmesi için sözleşmeye taraf devletlerden mahkemeye erişim hakkını haksız şekilde zorlaştıran engellerin ortadan kaldırılmasını isteyebilirler¹⁹. Nitekim Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), ekonomik yetersizlik nedeniyle yargılama masraflarının karşılanamaması ve bu nedenle hak arama hürriyetinin kullanılamaması durumunda, AİHS m. 6'nın ihlal edildiği sonucuna varmaktadır²⁰. Öte yandan

Hukuku, 8. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2024, s. 368; PEKCANITEZ / ATALAY / ÖZEKES, s. 575; GÖRGÜN, L. Şanal / BÖRÜ, Levent / KODAKOĞLU, Mehmet *Medeni Usul Hukuku*, 13. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2024, s. 794; TANRIVER, Süha: *Medeni Usul Hukuku Cilt I*, 6. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2024 (Cilt I), s. 1225. Adli yardım yolunun etkili şekilde açık tutulması gerekliliğinden bahsedilen, başvuruçunun adli yardıma erişiminin kolay olmasıdır. HMK m. 334'te bu doğrultuda adli yardımdan yararlanma konusunda "*taleplerinin açıkça dayanaktan yoksun olmaması*" ifadesiyle getirilen düşük ispat ölçüsü buna örnek olarak gösterilebilir.

¹⁰ BUDAK / KARAASLAN, s. 368; ŞEKER, Hilmi: *Medeni Hak ve Yükümlülüklerle İlişkin Davalarda Süreç Adaleti: Usul Hukuk ve İstinaf Yorumu*, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2018, s. 376.

¹¹ GÖZLER, Kemal: *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, 23. Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa, 2019, s. 151; EREN, Abdurrahman: *Anayasa Hukuku Dersleri Genel Esaslar: Türk Anayasa Hukuku*, 6. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2024, s. 1055.

¹² 09.11.1982 tarihli ve 17863 (mükerrer) sayılı Resmî Gazete.

¹³ Bu sayede adil yargılanma hakkının, doğrudan uygulanabilir anayasal bir kural niteliği kazandığı görüşü için bkz. ÖZEKES, Muhammet: *Medeni Usul Hukukunda Dinlenilme Hakkı*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2003, s. 56.

¹⁴ ATALAY, s. 449. Öte yandan adil yargılanma hakkı sadece ulusal hukuklarda değil; aynı zamanda uluslararası metinlerde de (İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi m. 10, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi m. 6) kendisine yer bulmuştur. Detaylı bilgi için bkz. KILINÇ, Ayşe: "Bir İnsan Hakkı Olarak Adli Yardım", *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 2011, Cilt 3, Sayı 1 (İnsan Hakkı), s. 5; EREN, s. 1055; TANÖR, Bülent / YÜZBAŞIOĞLU, Necmi: *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku*, 22. Baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2024, s. 463; YILMAZTEKİN, Ahmet Ertan: "Hukuk Muhakemesinde Adli Yardım", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2024, Cilt 36, Sayı 170, s. 177. Adli yardım kurumunun birçok Anayasal temelini olduğu ilişkin detaylı bilgi için bkz. KILINÇ, Ayşe: *Medeni Usul Hukukunda Adli Yardım*, 1. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2013 (Adli Yardım), s. 123 vd.

¹⁵ ATAR, Yavuz: *Türk Anayasa Hukuku*, 17. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2024, s. 107; KILINÇ, *Adli Yardım*, s. 144 vd.

¹⁶ YILMAZTEKİN, s. 181.

¹⁷ GÖZLER, s. 110; EREN, s. 1056; AKTEPE ARTIK, Sezin: *Medeni Usul Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2014, s. 35; KALABALIK, Halil: *İnsan Hakları Hukuku*, 5. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2017, s. 529; YEŞİLOVA, Bilgehan: "Yargılama Diyalektiği ve Silahların Eşitliği", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2009, Cilt 21, Sayı 86, s. 56-57.

¹⁸ "*Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyumsuzluklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, adil ve kamuya açık olarak ve makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir.*"

¹⁹ AKBULUT, Olgun: "Adil Yargılanma Hakkı", *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2002, Cilt 1, Sayı 1, Kemal Oğuzman'a Armağan (Adil Yargılanma), s. 180; ATALAY, s. 449; ALYANAK, Servet: *Avrupa Birliği Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı ve Etkili Yargısal Denetim*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2023, s. 185. Avrupa Konseyi'nin aynı yönde kararı için bkz. Adli Yardım ve Danışmanlık Hakkında 78 (8) No.lu Karar (<https://rm.coe.int/cmres-78-8-adli-yard-m-ve-dan-smanl-k-hakk-nda-karar/1680a43b34>, ET: 07.03.2025).

²⁰ Başvuruçunun yargılama masraflarının çok yüksek olması sebebiyle yargısal ayrılık kararı alamamasının mahkemeye erişim hakkının ihlali anlamına geldiği yönündeki karar için bkz. AİHM, *Airey v. İrlanda*, B. No: 6289/73, T. 09.10.1979, (HUDOC). AİHM, bu kararında devletin ücretsiz hukuki yardım sağlamamasını m. 6'nın ihlali olarak değerlendirdi.

adli yardımın sağlanamaması nedeniyle kişinin dava hakkını veya başkaca haklarını etkin ve etkili bir şekilde kullanamaması da mahkemeye erişim hakkının ihlali anlamına gelmektedir²¹.

Mahkemeye erişim hakkı olarak nitelendirilen kavram, aslında kişinin herhangi bir konudaki hakkına erişimini ilgilendiren yargılamalarda veya işlerde hukuk sisteminde var olan mercilere başvurabilmeyi de kapsayan adalete erişim hakkını ifade etmektedir²². Nitekim, bu mercilerin kapsamında mahkemeler, noterler, avukatlar, idari makamlar²³, alternatif uyuşmazlık çözüm yolları, hukuki bilgilendirilme ve bunlar gibi usuli ve kurumsal merciler bulunmaktadır²⁴. Devletler, bireyin adalete erişim hakkını temin etmek için bir yöntem olarak çeşitli adli yardım modelleri oluşturmuştur²⁵. Yargıya ulaşmayı kolaylaştıran en önemli unsurlardan biri olan adli yardım müessesesi, adalete erişim hakkı ile de sıkı ilişki içindedir²⁶.

Adli yardımın tahkimde uygulanmasının hak arama hürriyeti açısından olumlu etki doğurabileceği kanaatindeyiz. Şöyle ki, adli yardım hükümlerinin tahkim yargılamalarında da uygulanmasının sağlanması, tahkime başvuranların sayısını artırmakla birlikte tahkim yargısını güncel tutup, işler kılacak²⁷ ve bu sayede mahkemelerin iş yükü de azalacaktır²⁸. Öte yandan tahkime elverişli olan uyuşmazlıkların tahkimde çözülmesi nedeniyle mahkemelerin iş yükünün önemli ölçüde azalması²⁹, diğer bireylerin mahkemeye erişim hakkını da olumlu yönde etkileyecektir³⁰. Hukuki dinlenilme hakkının dayanağını oluşturan Anayasa'nın 36. maddesinde, "*Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı ve davalı olarak, iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir.*" denilmektedir. Bu ifadeden, yargı mercilerinin yalnızca mahkemelerle sınırlı olmadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, tahkim yargılamasında da hukuki dinlenilme hakkına riayet edilmesi gerektiği de kabul edilmektedir³¹. Çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde ele alacağımız hukuki dinlenilme hakkı çerçevesinde açıklama ve ispat haklarının korunmasında adli yardım müessesesi büyük önem taşır. Ayrıca çelişmeli yargılama ve silahların eşitliği ilkelerinin hayata geçirilmesinde adli yardım kritik bir rol oynar. Bu nedenle, adli yardımın tahkimin tüm türlerinden tamamen dışlandığını söylemek isabetli olmayacaktır.

C. Etkili Başvuru Hakkı

Etkili başvuru hakkı, kişiye, maruz kaldığı bir hak ihlalinin giderimi amacıyla yetkili bir merciye başvurabilmesini ve başvurudan etkili bir karar alabilmesini temin eder³². 1982 Anayasası'nın 40.

²¹ ÇELİK, Özlem: "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Çerçevesinde Türk Hukukunda Medeni Hak ve Yükümlülükler İlişkin Davalarda Ücretsiz Avukat Yardımından Faydalanma Hakkı", *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2020, Cilt 24, Sayı 1, s. 322.

²² ÖZBEK, Mustafa Serdar: "Sosyal Devletin Gereği Adalete Erişim", *Medeni Usul ve İcra İflas Hukuku Dergisi*, 2006, Cilt 2, Sayı 4 (2006), s. 908.

²³ GÜLERSOY, Emine Burcu: *Türk İdare Hukukunda Etkili Başvuru Hakkı*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2024, s. 274.

²⁴ ÖZBEK, 2006, s. 908; ÇAKIN, Akın: *Adalete Erişim*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2016, s. 34.

²⁵ Adalete erişim akımına yönelik ülkelerin benimsemiş olduğu adli yardım modelleri için bkz. ÖZBEK, 2006, s. 909-910 vd.

²⁶ TANRIVER, *Cilt I*, s. 1225; AKBULUT, *Adil Yargılanma*, s. 204; ŞEKER, s. 469-470.

²⁷ TAŞKIN, Alim: "Adli Yardımın İşlevi ve Yardım Giderlerinin Geri Alma Zamanı", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 1999, Cilt 11, Sayı 3, s. 839.

²⁸ Adliyelerdeki iş yüküne olumlu anlamda etki edecek yöntemlerden birinin alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerini desteklemek olduğu görüşü için bkz. AKTEPE ARTIK, s. 290; ÇAKIN, s. 46.

²⁹ KAYIHAN, Şaban / SELANİK, Atakan Adem: *Sigorta Hukukunda Alternatif Çözüm Yolları ve Tahkim Usulü*, 3. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2024, s. 69.

³⁰ Alternatif uyuşmazlık çözüm yollarının azlığı ve çeşitli olmayışının adalete erişim konusunda tıkanıklığa sebep olduğu hakkında bkz. ÇAKIN, s. 97.

³¹ AKTEPE ARTIK, s. 366. Öte yandan, hukuki dinlenilme hakkının tahkim yargılamasında da geçerli olduğu HMK m. 423'te açıkça belirtilmiştir. Maddeye göre "*Taraflar, tahkim yargılamasında eşit hak ve yetkiye sahiptirler. Taraflara hukuki dinlenilme hakkını kullanma imkânı tanınır*". Aynı düzenleme Milletlerarası Tahkim Kanunu (MTK) m. 8/B'de de yer almaktadır. Ayrıca HMK m. 439 ve MTK m. 15'te tarafların eşitliği ilkesinin gözetilmemesinin hakem kararının iptali gerekçesi olduğu düzenlenmiştir. Tahkimde tarafların eşitliği ilkesi, iddia, delil ve savunmaların sunulmasında taraflara eşit muamelede bulunma yükümlülüğünü kapsamaktadır. Detaylı bilgi için bkz. GÜVENALP, Ferda Nur: "Tahkimde Tarafların Eşitliği ve Hukuki Dinlenilme Hakkı", (Ed.) AKINCI, Ziya / EKMEN, Yasin: *Tahkimde Hukuki Dinlenilme Hakkı*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2022, s. 112.

³² EGELİĞİ, Ömer Emrullah: *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa Çerçevesinde Etkili Başvuru Hakkı*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2022, s. 13-14; TANRIKULU, M. Sezgin: *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Etkili Başvuru Hakkı*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2012, s. 91.

maddesinde “*Anayasa ile tanınmış olan hak ve hürriyetleri ihlal eden herkes, yetkili makama geciktirilmeksizin başvurma imkânının sağlanmasını isteme hakkına sahiptir.*” hükmü düzenlenmiştir. Bu hüküm, hak ihlaline uğrayan kişilerin hak aramalarını kolaylaştırmanın ve bu konudaki engelleri kaldırmanın devletin pozitif bir yükümlülüğü olduğunu vurgulamaktadır³³. Bu nedenle düzenleme, etkili başvuru hakkının sağlanması bakımından yalnızca yargısal süreci değil, yargı yoluna başvuru öncesini de kapsamaktadır³⁴.

Yargı mercine başvuru masraflarının karşılanamayacağı veya bireyin avukat yardımı olmaksızın hakkına tam olarak ulaşamayacağı durumlarda, adli yardım sağlanmaması, devletin kişiye etkili bir hukuk yolu sunma yükümlülüğünü yerine getirmediği anlamına gelir³⁵. Dolayısıyla adli yardım müessesesi, etkili hukuksal korumayı talep edebilme hakkı ile de sıkı sıkıya bağlıdır³⁶.

D. Hukuki Dinlenilme Hakkı

Adil yargılanma hakkını karakterize eden temel unsur olan hakkaniyete uygun olarak yargılanma hakkı, iddia ve savunma hakkına sahip kişilerin eşitliği temeline dayalı olarak hukuki dinlenilme hakkının tesis edilmesini kapsar³⁷. Hukuki dinlenilme hakkının kapsamı geniş olduğundan bu başlık altında bu eşitliğin sağlanması amacıyla gerekli olan silahların eşitliği ve çelişmeli yargılama ilkesi ile açıklama ve ispat hakkının adli yardım müessesesi ile ilişkisi değerlendirilecektir.

1. Silahların Eşitliği ve Çelişmeli Yargılama İlkesi

Kanun önünde eşitlik ilkesi ile hukuki dinlenilme hakkının kesişimini oluşturan³⁸ silahların eşitliği ilkesi, davada her iki tarafın eşit şekilde iddialarda bulunma, savunma yapabilme ve delil ileri sürme imkânının verilmesini gerektirir³⁹. Adli yardım ile yargılamaya etkin katılım arasında, özellikle avukat temini ve delil avansından muafiyet konularında doğrudan bir ilişki vardır. Gerekli olmasına rağmen adli yardımın devreye girmemesi, bireylerin yargılamada etkisiz kalmasına yol açabilir⁴⁰. Nitekim AİHM, bir kararında⁴¹, McDonald’s gibi büyük bir şirkete karşı Birleşik Krallık’ta açılan davada, başvuranların adli yardım taleplerinin reddedilmesinin, davalarını mahkemede etkili şekilde sunma imkânından yoksun bırakılmalarına yol açtığını belirtmiştir. Mahkeme, bu durumun taraflar arasında silahların eşitliği ilkesini zedelediğini vurgulamıştır⁴².

Kişisel hakların hukuki eşitlik hakları grubunda yer alan adli yardım hakkı⁴³, etkin bir şekilde işletilmek şartıyla silahların eşitsizliğini giderebilir⁴⁴. Öte yandan adli yardım müessesesinin etkin bir şekilde işletilememesi, ekonomik güçsüzlük yaşayan kişilerin haklarını arayabilmesini zorlaştırmakta ve

³³ AKBAL, Mehmet: “Medeni Yargılama Hukukunda Adli Yardım”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2011, Cilt 23, Sayı 93, s. 149; TAŞKIN, s. 834.

³⁴ AKBULUT, Emre: “İdari İşlemlerde Kanun Yolu ve Süresini Gösterme Yükümlülüğünün Yargısal Denetime Etkisi”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2009, Cilt 21, Sayı 89 (2009), s. 3.

³⁵ ALYANAK, s. 197; GÜLERSOY, s. 274.

³⁶ TANRIVER, *Cilt I*, s. 1225.

³⁷ TANRIVER, Süha: “Hukuk Yargısı (Medeni Yargı) Bağlamında Adil Yargılanma Hakkı”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2004, Cilt 17, Sayı 53 (Adil Yargılanma), s. 204; ARSLAN / YILMAZ / TAŞPINAR AYVAZ / HANAĞASI, s. 155; YEŞİLOVA, s. 58; ÖZEKES, s. 56-57.

³⁸ YEŞİLOVA, s. 60.

³⁹ ATALAY, s. 453; ARSLAN / YILMAZ / TAŞPINAR AYVAZ / HANAĞASI, s. 155; KALABALIK, s. 540.

⁴⁰ ŞEKER, s. 471.

⁴¹ AİHM, *Steel ve Morris v. Birleşik Krallık*, B. No: 68416/01, T. 15.05.2005, § 72 (HUDOC).

⁴² AİHM, başvuru Helen Steel ve David Morris, McDonald’s şirketinin aleyhinde broşür hazırladıkları gerekçesiyle kendilerine açılan iftira davasının 10 yıl sürmesi, binlerce sayfa belge içeren karmaşık bir süreç olması ve şirketin büyük bir hukuk ekibiyle temsil edilmesine karşın Birleşik Krallık’ın başvuru sahiplerine adli yardım konusunda yetersiz kalmasının silahların eşitliği ilkesine aykırılık oluşturduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla özellikle ticari davalarda, bireylerin devlet desteği olmadan büyük şirketlere karşı etkili savunma yapmasının güç olduğu ve devletin, bu tür durumlarda ücretsiz hukuki yardım sağlaması gerektiği vurgusu yapılmıştır.

⁴³ KALABALIK, s. 60.

⁴⁴ YILMAZTEKİN, s. 180.

yargılama sürecinde tarafların eşit işleme tabi tutulmasını engellemekte⁴⁵ olduğundan bu durum silahların eşitliği ve çelişmeli yargılama ilkesinin ihlali oluşturmaktadır⁴⁶.

2. Açıklama ve İspat Hakkı

Taraflara, iddia ve savunmalarının temelini oluşturan olgu ve olayları ileri sürebilme imkânı tanınması açıklama hakkı olarak tanımlanır⁴⁷. İddia ve savunmalar konusunda hâkimi ikna etme amacıyla delil sunabilme imkânı ise ispat hakkı kapsamında değerlendirilir⁴⁸.

Hakkaniyete uygun yargılanma, taraflara yargılama boyunca eşit işlemde bulunulmasını gerektirir⁴⁹. Bu kapsamdaki eşit işlem, tarafların kendi iddialarını ileri sürme ve karşı tarafın iddialarına karşı savunma yapma hususunda eşit imkânların tanınmasını ifade etmektedir⁵⁰. Dolayısıyla adli yardım, kendisinden faydalanan kimseye ispat ve açıklama faaliyetiyle ilgili olan bilirkişi, tanık ve tercüman gibi masraflardan muafiyet imkânını da sağlamalıdır⁵¹. Nitekim iddia ve savunma hakkı, adil yargılanma hakkının en önemli unsurlarından biridir⁵². Delillerin ikame edilmesi için istenen delil avansını tarafların ödeyememesine rağmen adli yardımdan faydalandırılmaması bireyin ispat hakkının ihlali anlamına gelecektir⁵³.

II. ADLİ YARDIMIN KAPSAMI VE UYGULAMA ALANI

Adli yardımın sigorta tahkim yargılamalarında gerekliliği hususunu irdelemeden önce bireylerin adli yardımdan faydalanmak suretiyle sahip olabileceği imkânlar ve bu imkânların uygulama alanını değerlendirmek gerekmektedir.

A. Adli Yardımın Kapsamı

HMK m. 335'e göre adli yardım, hüküm kesinleşinceye kadar yargılama ile takip giderlerinden ve teminat göstermekten muafiyeti, yapılması gerekli giderlerin devlet tarafından avans olarak ödenmesini ve gerekmesi halinde avukat teminini⁵⁴ kapsamaktadır.

1. Avukatla Temsil ve Hukuki Danışmanlık Hizmeti

HMK m. 335'te adli yardım kapsamında olduğu belirtilen ve gerekli olması halinde avukat teminine ilişkin usule dair hususlar, Avukatlık Kanunu'nda⁵⁵ düzenlenmiştir. Avukatlık Kanunu m. 177/1'e göre, adli yardım hizmeti baro bünyesinde oluşturulan adli yardım bürosu tarafından yürütülür. Adli yardım bürosu, HMK m. 335/1-ç ve Avukatlık Kanunu m. 177/1 uyarınca çeşitli yetkilere sahiptir. Mahkeme kararıyla avukat temin edilmesine hükmedilen faydalanan kişiye avukat sağlayabilir. Ayrıca, kendisine doğrudan başvurulması halinde adli yardımdan yararlanma işlemlerini yürütebilir veya baş-

⁴⁵ KILINÇ, *İnsan Hakkı*, s. 8.

⁴⁶ TANRIVER, *Adil Yargılanma Hakkı*, s. 210; AKTEPE ARTIK, s. 100. Adli yardım hakkının silahların eşitliği ilkesi kapsamında yer aldığı yönünde bkz. BAHAR, Esra: *Adil Yargılanma Hakkının Anayasa Mahkemesi Kararları Çerçevesinde Analizi*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2024, s. 238.

⁴⁷ ARSLAN / YILMAZ / TAŞPINAR AYVAZ / HANAĞASI, s. 156; TANRIVER, *Cilt I*, s. 451; PEKCANITEZ / ATALAY / ÖZEKES, s. 203; ERMENEK, İbrahim: "Tahkimde Hukuki Dinlenilme Hakkının Korunması", (Ed.) BOZKURT GÜMRÜKÇÜOĞLU, Yeliz / BUDAK, Ali Cem / YEŞİLİRMAL, Ali / KIRATLI, Metin / MANAV ÖZDEMİR, A. Eda: *Tahkimde Güncel Sorunlar (I-IV)*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2024, s. 40; ÖZEKES, s. 107.

⁴⁸ ARSLAN / YILMAZ / TAŞPINAR AYVAZ / HANAĞASI, s. 157; TANRIVER, *Cilt I*, s. 451; PEKCANITEZ / ATALAY / ÖZEKES, s. 203; ÖZEKES, s. 123.

⁴⁹ GÜVENALP, s. 104.

⁵⁰ GÜVENALP, s. 104.

⁵¹ ALYANAK, s. 186.

⁵² AKTEPE ARTIK, s. 35.

⁵³ ÖZEKES, s. 127-128; YEŞİLOVA, s. 78-79.

⁵⁴ HMK m. 340: "Adli yardımdan yararlanan kişi için mahkemenin talebi üzerine baro tarafından görevlendirilen avukatın ücreti, yargılama gideri olarak Hazine'den ödenir."

⁵⁵ 07.04.1969 tarihli ve 13168 sayılı Resmî Gazete.

vuruculara avukat tayin edebilir⁵⁶. Görüldüğü üzere baroların vermiş olduğu adli yardım kararı, yargılama giderlerinden muafiyet sağlamamakta, yalnızca ücretsiz avukat temini sağlamaktadır⁵⁷. Öte yandan adli yardım bürolarınca sunulan adli yardım hizmeti dava dışı hukuki uyuşmazlıklarda hukuki yardımı da bünyesinde barındırır⁵⁸.

AİHS’de yargılama faaliyetleri için ücretsiz avukat temin etme hakkı açıkça düzenlenmemiştir. Ancak somut uyuşmazlığın özelliklerine göre kişinin avukata ihtiyaç duymasına rağmen devlet tarafından avukat temin edilmemişse bu durum AİHM tarafından hak arama hürriyetinin ihlali olarak değerlendirilebilmektedir⁵⁹. Yargılamanın avukat ile temsil edilerek yürütülmesi, bilgisizlikten ve buna dayalı taleplerden ya da itirazlardan kaynaklanan olumsuzlukları asgari düzeye indirecek; davaların daha kısa sürede sonuçlanmasına yardımcı olacaktır⁶⁰.

HMK ile Avukatlık Kanunu’nda avukat teminine ilişkin yer alan hükümlerin uygulanması birbirinden bağımsız yürütülür⁶¹. Dolayısıyla, mahkemeye avukat teminine ilişkin adli yardım başvurusunun reddedilmiş olması baronun kişiye avukat temin etmek konusunda adli yardım sağlamasını engellemez⁶². Öte yandan baronun bu talebi reddetmesine rağmen mahkemenin avukat temini konusunda kişinin adli yardımdan faydalandırılmasına karar vermesi halinde baro, mahkemenin bu kararını yerine getirmek zorundadır⁶³.

HMK ile Avukatlık Kanunu’nda avukat teminine ilişkin bir diğer fark adli yardım kapsamında kişiye görevlendirilen avukatın ücretinin ödenmesine ilişkindir⁶⁴. HMK m. 340 uyarınca, mahkemenin talebi üzerine baro tarafından görevlendirilen avukatın ücreti Hazine’den ödenirken baro kararı ile görevlendirilen avukatın ücreti Türkiye Barolar Birliği adli yardım fonundan karşılanır⁶⁵. Kanaatimizce bütçe bakımından Hazine’ye kıyasen Türkiye Barolar Birliği adli yardım fonunun daha kısıtlı olması, HMK kapsamında avukat teminine ilişkin sağlanan adli yardımın adil yargılanma hakkının temini konusunda daha elverişli olduğunu göstermektedir.

2. Yargılama ve Takip Giderlerinden Muafiyet

Adli yardım kararı, yararlanan kişi açısından yargılama ve takip giderlerinden geçici muafiyet sağlar⁶⁶. Bu yardım; iddia, talep veya savunmasında haklılık payı bulunan tarafın⁶⁷, yalnızca ekonomik yetersizlik nedeniyle gerekli argümanları sunamama riskini önlemek amacıyla devlet tarafından sağlanan bir destek olarak tanımlanmaktadır⁶⁸.

⁵⁶ ARSLAN / YILMAZ / TAŞPINAR AYVAZ / HANAĞASI, s. 797-798. Salt avukat temininin adalete erişim hakkı önündeki engellerin ortadan kaldırıldığı göstermediği görüşü için bkz. ŞEKER, s. 471 vd.

⁵⁷ BAKIRCI, Kadriye: “Kadınların Şekli ve Maddi Adalet Erişiminde Sosyal ve Ekonomik Hak Olarak Adli Yardım Hakkı”, *Mülkiye Dergisi*, 2023, Cilt 47, Sayı 1, s. 300-301.

⁵⁸ AYDIN, Muammer: “Adli Yardım Sistemine Genel Bir Bakış”, *İstanbul Barosu Dergisi*, 2007, Cilt 29, Sayı 5, s. 2121.

⁵⁹ AİHM, *Steel ve Morris v. Birleşik Krallık*, 15.05.2005, 68416/01. Ayrıca bkz. DEMİRCİOĞLU, Yaşar: *Medeni Usul Hukukunda İnsan Hakları ve Adil Yargılama Güvenceleri*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2007, s. 118.

⁶⁰ ERCAN, İbrahim: “Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı Bağlamında Medeni Yargıda Avukat ile Temsil Zorunluluğu”, *Medeni Usul ve İcra İflas Hukuku Dergisi*, 2006, Sayı 3, s. 1278; AKKAN, s. 108; GÖREN ÜLKÜ, Nazlı: “Medeni Yargılama Hukukunda Avukatla Temsil Zorunluluğu”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 2010, Cilt 16, Sayı 3-4, s. 310.

⁶¹ SARIÖZ BÜYÜKALP, A. İpek: *AİHS ve AİHM Kararlarının da İncelenmesi Suretiyle Adil Yargılanma Hakkının Türk Milletlerarası Usul Hukuku Üzerindeki Etkileri*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2018, s. 234.

⁶² AKKAN, Mine: *Medeni Usul Hukukunda Avukatla Temsil Zorunluluğu*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2011, s. 190.

⁶³ SARIÖZ BÜYÜKALP, s. 235.

⁶⁴ Detaylı bilgi için bkz. KILINÇ, *Adli Yardım*, s. 286 vd.

⁶⁵ KILINÇ, *Adli Yardım*, s. 290.

⁶⁶ KILINÇ, *Adli Yardım*, s. 9; BUDAK / KARAASLAN, s. 368; PEKCANITEZ / ATALAY / ÖZEKES, s. 575; ARSLAN / YILMAZ / TAŞPINAR AYVAZ / HANAĞASI, s. 793; GÖRGÜN / BÖRÜ / KODAKOĞLU, s. 794; KURU, s. 583.

⁶⁷ HMK m. 339 uyarınca, adli yardım nedeniyle ertelenen tüm yargılama giderleri ile devlet tarafından ödenen avanslar dava veya takip sonucunda haksız çıkan kişiden tahsil edilir. Adli yardımdan yararlanan kimsenin haksız çıkması durumunda getirilen kolaylıklar ise HMK m. 339/1’de yer alan taksitle ödeme imkânı ile HMK m. 339/2’de yer alan faydalanıcıdan bu giderlerin tahsilinin onun mağduriyetine yol açacak olması durumunda bu tahsilattan muaf tutulmasının sağlanmasıdır. Aksi yöndeki düşüncenin sosyal devlet anlayışı ile bağdaşmayacağı yönünde bkz. YILMAZ, Ejder: *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi*, 2. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2013, s. 1474.

⁶⁸ ARSLAN / YILMAZ / TAŞPINAR AYVAZ / HANAĞASI, s. 797; KURU, s. 583.

B. Adli Yardımın Uygulama Alanı

Türk hukukunda adli yardımın uyuşmazlık çözüm yolları bakımından hukuk davalarını⁶⁹, idari davaları⁷⁰, ceza⁷¹ davalarını, icra takiplerini⁷² ve Anayasa Mahkemesi'ne yapılan bireysel başvuruları⁷³ kapsadığı bilinmekle birlikte; alternatif uyuşmazlık çözüm yollarını kapsayıp kapsamadığı hususu tartışmalıdır.

Bir görüşe göre⁷⁴, adli yardımın alternatif uyuşmazlık çözüm yollarını kapsayabilmesi için, Anayasa'nın 73. maddesi uyarınca kanuni dayanak gereklidir. Bu madde, mali yükümlülükler ile istisna ve muafiyetlerin ancak kanunla düzenlenebileceğini öngörmektedir. Dolayısıyla, bir muafiyet türü olan adli yardımın tahkim yargılamasında uygulanması ve bu konuda hakem heyetinin veya mahkemenin karar vermesi mümkün değildir. Nitekim alternatif uyuşmazlık çözüm yollarından olan arabuluculukta adli yardım kanuni bir dayanağa sahiptir⁷⁵. Öte yandan, Avukatlık Kanunu'nda yer alan ve HMK'dan farklı bir başvuru prosedürü ile daha dar bir kapsam öngören ayrık düzenleme uyarınca, barolardan alternatif uyuşmazlık çözüm yolları için adli yardım talep edilebilir. Çünkü barolar, bu talep hakkında karar verme konusunda kanunen yetkilidir⁷⁶. Ancak bu durumda başvuru sadece avukat temini hizmetinden faydalandırılabilir.

Bir diğer görüşe göre, zorunlu tahkimin söz konusu olduğu hallerde, bir başka ifadeyle kişiye tahkim dışında farklı bir başvuru yolu öngörülmediği hallerde şartları taşıyan kimseler, adli yardımdan faydalandırılabilir⁷⁷. Bizim de katıldığımız bir başka görüşe göre ise, hakem heyetlerinin adli yardım kararı vermeye yetkisi yoktur; ancak esas davayı görmeye görevli ve yetkili mahkemeden alınacak olan adli yardım kararları tahkim yargılamasında geçerli olmalıdır⁷⁸. Şöyle ki; tahkimin çıkış amaçları; dava yolunun uzun sürmesi, masraflarının fazla olması, uyuşmazlık çözüm usullerine toplumun katılımını artırma gayesi, adalete erişimin kolaylaştırılması ve dava yoluna kıyasla daha etkili bir uyuşmazlık çözüm sürecinin sağlanması olarak belirtilmektedir⁷⁹. Bireylerin makul sürede bitmesi kuvvetle muhtemel yargısal yöntemlere başvurmaları beklenen davranıştır. Bu doğrultuda, bireyler yargılamanın uzun sürdüğünü bildikleri mahkemelere müracaat etmek yerine alternatif uyuşmazlık çözüm yolla-

⁶⁹ Hukuk yargılamasında adli yardım HMK m. 334 ile 340 arasında düzenlenmiş olup, açılmış veya açılacak tüm hukuk davalarını, çekişmeli-çekişmesiz yargı işlerini, delil tespiti, ihtiyati tedbiri kapsamaktadır.

⁷⁰ HMK'de yer alan adli yardıma ilişkin hükümler, idari yargıda yer alan mahkemelerde de uygulama alanı bulmaktadır (İdari Yargılama Usulü Kanunu m. 31).

⁷¹ AİHS m. 6/3-c. Detaylı bilgi için bkz. BAKIRCI, s. 295.

⁷² İhtiyati haciz talepleri ile icra ve iflas takiplerinin de adli yardım kapsamında olduğuna ilişkin bkz. PEKCANITEZ / ATALAY / ÖZEKES, s. 575.

⁷³ Anayasa Mahkemesi İç Tüzüğü m. 62/2. Bireysel başvuru harcı ile hak arama hürriyeti arasındaki ilişki için ayrıca bkz. YAZICIOĞLU, İsmail / UÇAR, Gamze Nur: "Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Harcının Hak Arama Hürriyeti Bağlamında Değerlendirilmesi", *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2025, Cilt 11, Sayı 1, s. 267-288.

⁷⁴ AKBAL, s. 152; BİLGE, Necip: *Medeni Yargılama Hukuku Dersleri*, 2. Baskı, Sevinç Matbaası, Ankara, 1967, s. 303; ANSAY, Sabri Şakir: *Hukuk Yargılama Usulleri*, 7. Baskı, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1960, s. 177; ÖNEN, Ergun: *Medeni Yargılama Hukuku*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1979, s. 135; BERKİN, Necmeddin: *Medeni Usul Hukuku Esasları*, Hamle Matbaası, İstanbul, 1969, s. 231; ÖZBAY, İbrahim / KORUCU, Yavuz: *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Çerçevesinde Tahkim*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2016, s. 110. Tahkimde adli yardıma ilişkin yasal düzenlemeye ihtiyaç olduğu görüşü için bkz. TAŞKIN, s. 838; ÇAKIN, s. 224-225.

⁷⁵ Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu m. 13/3'te alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerinden olan ihtiyari arabuluculuk ücretinin de adli yardım kapsamında olduğu hüküm altına alınmıştır. Buna göre başvuru, arabuluculuk ücretinin adli yardım müessesesinden karşılanması için sulh hukuk mahkemesine başvurulabilir. Detaylı bilgi için bkz. AKYOL ASLAN, Leyla: "Adli Yardım Kurumunun Arabuluculukta Uygulanması", *Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2018, Cilt 4, Sayı 1, s. 95 vd.

⁷⁶ Aynı yönde görüş için bkz. ÇAKIN, s. 225; KILINÇ, *Adli Yardım*, s. 186.

⁷⁷ ÇAKIN, s. 224; KILINÇ, *Adli Yardım*, s. 186.

⁷⁸ KABAKCIOĞLU, Hüsnü Mehmet: "Muzahareti Adliye", *Adliye Ceridesi*, 1942, Cilt 33, Sayı 4, s. 380. Öte yandan tüm görüşlerin bulunduğu ortak nokta hakem heyetlerinin, mahkemeler gibi adli yardım kararı veremeyeceği olmakla birlikte bunun dayanağı olarak HMK'de bu yetkinin mahkemelere ait olduğu yönündeki düzenleme öne sürülmektedir.

⁷⁹ KORAL, Rabi: "İç Hukukumuzda Tahkim", *İstanbul Hukuk Mecmuası*, 1947, Cilt 13, Sayı 3, s. 1038-1039; ÖZBEK, Mustafa Serdar: "Türk Yargı Sisteminde Çok Seçenekli Adliyeler", *Uluslararası Yargı Reformu Sempozyumu*, Adalet Bakanlığı Strateji Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2012, s. 491; KAYIHAN / SELANİK, s. 70; ÇAKAN, Oya: *Sigorta Tahkim Yargılaması ve Tahkime Elverişliliğin Değerlendirilmesi*, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2022, s. 55.

rından tahkime başvurmayı tercih edebilirler⁸⁰. Tahkim sözleşmesi taraflarının savunma ve dava hakkı açısından eşit muamele görme ve yargılamada hukuki dinlenilme haklarının güvence altına alınması gerekliliği, tahkim yargılamasında da ekonomik ve hukuki yardımı zorunlu kılmaktadır⁸¹. Ancak önemle belirtelim ki, bu husus her tür tahkim yargılaması bakımından ayrı ayrı değerlendirilmelidir. Kanaatimizce kanun koyucu, tahkim türlerinin çeşitliliği ve her birinin taraflar ile uyumsuzluk konusuna göre farklı dinamiklere sahip olduğunu göz önünde bulundurarak bu konuda bilinçli bir düzenleme yapmamıştır. Böylece, tüm tahkim türlerine adli yardım imkânı tanımanın doğurabileceği sakıncalar engellenmiştir. Aynı zamanda adli yardımın tamamen dışlanmaması sayesinde, hukuki bilgi ve ekonomik güç açısından zayıf bir tarafın bulunabileceği tahkim yargılamalarında zayıf tarafın mağduriyet yaşamamasının önüne geçilmiştir.

III. SİGORTA TAHKİM KOMİSYONU BAŞVURULARINDA ADLİ YARDIMIN GEREKLİLİĞİ VE UYGULANMASI

A. Sigorta Tahkim Komisyonu Başvurularında Adli Yardımın Gerekliliği

Türk hukukunda sigorta tahkim yargılamaları, 5684 sayılı Sigortacılık Kanunu⁸² (SK) m. 30'da ve Sigortacılıkta Tahkime İlişkin Yönetmelik⁸³ (STİY) ile düzenlenmiştir. Bu çerçevede Sigorta Tahkim Komisyonu, tahkim sözleşmesi veya klotuna gerek olmaksızın sigortalı ve hak sahiplerinin başvurabileceği bir yoldur. Hakem ve uygulanacak hukuk seçimi gibi konularda taraf iradesinin geçerli olması nedeniyle, mahkemeye benzer yargılama işlevi daha ağır basmaktadır⁸⁴. Bu yönüyle, istisnai bir yargı yolu⁸⁵ ve ihtiyari tahkim türü olarak karşımıza çıkmaktadır⁸⁶. Öte yandan Sigorta Tahkim Komisyonu'na, m. 30'da da belirtildiği üzere sigorta sözleşmesinden kaynaklanan uyumsuzlukların⁸⁷ çözümü için sadece sigorta ettiren veya sigortalı başvurabilir⁸⁸. Ancak belirtmek gerekir ki sigorta kuruluşlarından Sigorta Tahkim Komisyonu'na üye olma zorunluluğu bulunmamakla birlikte üye olmayan sigorta şirketlerine karşı, zorunlu sigorta branşları dışında, bu yola başvurmak mümkün değildir⁸⁹.

Sigortacılıkta tahkime ilişkin düzenlemelerin yer aldığı SK m. 30'da ve SK m. 30/23'te yapılan atıf nedeniyle kıyasen uygulanacak olan HMK m. 407-444 aralığında adli yardım konusunda hüküm bulunmamaktadır⁹⁰. Bir görüşe göre⁹¹, sigorta tahkim yargılaması diğer tahkim türlerinden farklı özel-

⁸⁰ TAŞKIN, s. 837; KORAL, s. 1038. Koral'a göre bunun nedeni, uzmanlık gerektiren meselelerde mahkemeye başvuru mahkemeden bilirkişi atamasını ve bu bilirkişinin raporuna göre karar verilecek olması nedeniyle bunun yerine doğrudan bu konuda uzman olan kişiye hüküm verme imkânının verilmesinin daha makul olmasıdır.

⁸¹ TAŞKIN, s. 838.

⁸² 14.06.2007 tarihli ve 26552 sayılı Resmi Gazete.

⁸³ 17.08.2007 tarihli ve 26616 sayılı Resmi Gazete.

⁸⁴ Tarafların hakem seçimi imkânına sahip olmamasının adil yargılanma ve hakkaniyete uygun yargılanma hakları ile silahların eşitliği ilkesine; dolayısıyla Anayasa'ya aykırı olduğu yönünde görüş için bkz. YEŞİLOVA ARAS, Ecehan / YEŞİLOVA, Bilgehan: "Sigortacılık Tahkimi: Sigorta Tahkim Usulü ve Ayırdedici Özellikleri", *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 2013, Cilt 8, Özel Sayı, s. 369.

⁸⁵ PARLAK, Fatma Tülay: *Sigorta Tahkim Yargılaması*, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2024, s. 77.

⁸⁶ YEŞİLOVA ARAS / YEŞİLOVA, s. 288; ULAŞ, Işıl: "Sigortacılıkta Tahkim", *Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Dergisi*, 2007, Cilt 24, Sayı 2, s. 240; YAŞAR, Tuğçe Nimet: "Sigorta Hukukunda Tahkim", *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 2018, Cilt 9, Sayı 36, s. 221; PARLAK, s. 71; KAYIHAN / SELANİK, s. 83; ÇAKAN, s. 91. Sigorta tahkimin mecburi tahkim veya ihtiyari tahkim olarak nitelendirilemeyeceği, kendisine münhasır bir tahkim sistemi olarak nitelendirilmesi gerektiği görüşü için bkz. EKŞİ, Nuray: *Türkiye'de Kurumsal Tahkim*, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2020, s. 185. Sigorta tahkimin karma tahkim niteliğinde olduğu görüşü için bkz. ÖZDAMAR, Mehmet: "Sigorta Hukukunda Uyuşmazlıkların Çözümünde Tahkim Sistemi", *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2013, Cilt 17, Sayı 2, s. 840; SAAT, Dursun: "Tüketici İşlemi Niteliğindeki Sigorta Sözleşmeleri ve Bu Kapsamda Sigorta Tahkim Komisyonunun Rolü", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi ve Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 2016, Cilt 22, Sayı 3, s. 2462.

⁸⁷ ÇAKAN, s. 127. Örneğin, sigorta ettirenin/sigortalıların prim iade alacakları, tazminat talepleri, sigortalı aleyhine yapılan değişikliklerin iptali vb. Sigorta Tahkim Komisyonu'nun uygulama alanı hakkında detaylı bilgi için bkz. PARLAK, s. 92-93. Tahkime konu uyumsuzluğun sigorta sözleşmesinden doğması zorunluluğunun tek istisnasının güvence hesabı olduğuna ilişkin bkz. EKŞİ, s. 184.

⁸⁸ YEŞİLOVA ARAS / YEŞİLOVA, s. 301.

⁸⁹ EKŞİ, s. 187-188; PARLAK, s. 71; KAYIHAN / SELANİK, s. 97; ÇAKAN, s. 92.

⁹⁰ PARLAK, s. 276.

⁹¹ PARLAK, s. 276.

likler taşıdığı için adli yardımın uygulanabilmesi adına özel bir düzenleme yapılması gerekir. Ancak bu düzenleme yapılana kadar, hak arama hürriyetinin sağlanabilmesi amacıyla HMK m. 334-340'ta yer alan adli yardıma ilişkin hükümlerin uygulanması gerektiği savunulmaktadır. Bu konuda, tahkim ve adli yardım ilişkisine daha geniş bir bakış açısıyla yaklaşan ve bizim de katıldığımız görüşe göre⁹², Türk hukukunda yalnızca mahkemeye erişim değil, bunu da kapsayan “adalete erişim” hakkı kavramı kullanılmaktadır. Bu nedenle, adalete erişim hakkını yalnızca mahkemelerle sınırlamak, alternatif uyuşmazlık çözüm yollarını bu kapsamın dışında bırakmak ve bunlar için ayrıca kanuni bir dayanak aranmasını beklemek isabetli olmayacaktır.

Adalet, çalışmamızda ele aldığımız haklar bakımından bir uyuşmazlığın, tarafları tatmin edecek bir şekilde çözümlenmesidir⁹³. Bir uyuşmazlığın tarafları tatmin edecek şekilde çözümlenmesi, öncelikle yargılamanın makul sürede sonuçlanmasına bağlıdır. Bunun yanında, kişilerin hak arama hürriyetlerini kullanmalarının önündeki engellerin kaldırılması, mahkeme ve mahkeme dışı çözüm yollarına kolay erişim sağlanması, etkili başvuru mercilerinin yasalarla temin edilmesi de önem taşır. Ayrıca, hukuki işlem ve ilişkilerde taraflar arasında eşitliğin sağlanması ile tarafların kendilerini ifade edebilmeleri ve haklarına ulaşabilmeleri için gerekli ispat araçlarını kolaylıkla kullanabilmeleri de bu sürecin temel unsurlarındandır. Dolayısıyla, sigorta tahkim yargılamasında bu unsurların sağlanabilmesi için, yargılama sürecindeki olası engellerin de ortadan kaldırılması gerekir. Bu engeller, başvurusunun yargılama giderlerinden muaf tutulması ve kendisine avukat temin edilmesi gibi adli yardım yollarıyla aşılabiliyorsa, ilgili kişinin adli yardımdan faydalandırılması zorunlu hale gelir.

Günümüz hukuk sistemlerinde ekonomik güçsüzlük yaşayan kimselerin adalete erişebilmesi için öngörülen adli yardım müessesesi⁹⁴, yargılamanın veya takip işlemlerinin tarafları arasında, yargılama giderleri ve avukat ile temsil katkısıyla ekonomik dengesizliğin giderilmesini sağlamaktadır. Bu durum yargılama faaliyetlerinde kanun önünde eşitlik ilkesinin hayata geçmesi bakımından adli yardımın etkili bir yöntem olduğunu göstermektedir⁹⁵. Tahkim yargılamalarında da tarafların eşit hak ve yetkiye sahip olduğu bilinmektedir⁹⁶. Sigorta tahkim yargılamalarında adli yardımın gerekliliği, bu bölümde uygulamaya yönelik açılardan ele alınarak daha somut şekilde ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

1. Sigorta Tahkim Başvuru ve Yargılama Sürecinin Karmaşık Olması

Sigorta Tahkim Komisyonu, avukat yardımına ihtiyaç duymaksızın çevrimiçi başvuru yapılabilmesi, dosyaların internet sitesi üzerinden takip edilebilmesi gibi imkânları kişilere sunmuş⁹⁷ olsa da hem başvuru hem de yargılama sürecinde birçok zorluğu da bünyesinde barındırmaktadır.

Sigorta tahkim sürecinde karşılaşılan zorlukların başında, kabul edilebilirlik şartlarının ağır olması gelmektedir. *Başvuru sahiplerinin kişisel verilerinin işlenmesine ilişkin rıza metnini* başvuru formuyla birlikte Sigorta Tahkim Komisyonu'na sunmaları gerekmektedir⁹⁸. Ayrıca, başvurudan önce sigorta şirketine gerekli belgelerle⁹⁹ birlikte ön başvuru yapılması zorunludur¹⁰⁰. Bunun yanı sıra, istisnalar hariç olmak üze-

⁹² ÖZBEK, 2006, s. 908.

⁹³ ÖZBEK, 2006, s. 912.

⁹⁴ KILINÇ, *İnsan Hakkı*, s. 3.

⁹⁵ AKBAL, s. 150.

⁹⁶ KAYIHAN / SELANİK, s. 116.

⁹⁷ PARLAK, s. 125.

⁹⁸ PARLAK, s. 128.

⁹⁹ Sigorta tahkim yargılaması öncesi sigorta şirketine ön başvuru zorunluluğunun yerine getirilmiş sayılabilmesi için ön başvuruda belgelerin eksiksiz olarak sigorta şirketine sunulmuş olması gerekmektedir. Aksi takdirde Sigorta Tahkim Komisyonu, usulden ret kararı verecektir. Bu konuda detaylı bilgi için bkz. KAYIHAN / SELANİK, s. 174-199. Miktar belirtilmeksizin sigorta şirketinden ödeme talep edilmesi ve sigorta şirketi tarafından az bir ödemenin yapılması halinde yapılan ödemenin eksik olduğu ihtarıyla sigorta şirketine tekrar başvurulmaması halinde de ön incelemede ret sebebi olduğu hakkında bkz. EKŞİ, s. 189.

¹⁰⁰ SK m. 30/13: “Komisyona gidilebilmesi için, sigortacılık yapan kuruluşla uyuşmazlığa düşen kişinin, uyuşmazlığa konu teşkil eden olay ile ilgili olarak sigortacılık yapan kuruluşa gerekli başvuruları yapmış ve talebinin kısmen ya da tamamen olumsuz sonuçlandığını belgelemiş olması gerekir. Sigortacılık yapan kuruluşun, başvuru tarihinden itibaren onbeş iş günü içinde yazılı olarak cevap vermemesi de

re başvuru yapılacak sigorta şirketinin sisteme üye olup olmadığının kontrolü¹⁰¹, Komisyon Başkanlığı'nın yayımladığı duyurular üzerinden hangi başvuruların kabul edileceğine dair içtihatların takip edilmesi¹⁰², başvuru ve tebligat ücretlerinin ödenmesi ile bu ödemelerin belgelenmesi¹⁰³ gibi şartlar da süreci zorlaştırmaktadır. Öte yandan, tebligatların başvuruca yalnızca e-posta yoluyla yapılması¹⁰⁴, sigorta poliçesinde dain-i mürtehin varsa ondan muvafakat alınması zorunluluğu¹⁰⁵, temini güç bazı belgelerin ibrazı¹⁰⁶, başvuruların çoğunun belirsiz alacak türünde olması nedeniyle bilirkişi raporu sonrası talep edilen tutarın artırılma gerekliliği¹⁰⁷, ara kararlarla verilen sürenin ve bilirkişi raporuna itiraz süresinin medeni yargıya kıyasla daha kısa olması¹⁰⁸ gibi unsurlar, sürecin karmaşıklığını artırmaktadır. Tüm bu nedenlerle, avukat yardımı olmaksızın sürecin doğru şekilde yürütülmesi güçleşmekte ve hakemlerin resen araştırma yükümlülüğünün de bulunmaması¹⁰⁹, hak kaybı riskini ciddi şekilde artırmaktadır.

Yukarıda bahsedilen hususlar, sigorta tahkim yargılamalarının, vekil aracılığıyla başvuru yapmayan başvuruçular açısından oldukça karmaşık olduğunu ispatlar niteliktedir. İşlemlerin karmaşıklığı unsuru, AİHM tarafından devletin kişilere hukuki yardım sağlaması gerekliliğinin değerlendirilmesinde bir kriter olarak ele alınmaktadır¹¹⁰. Dolayısıyla işlemlerin karmaşık olması nedeniyle sigorta tahkim yargılamalarında avukat temini noktasında başvuruçuların adli yardım müessesesinden faydalandırılması gerektiği kanaatindeyiz.

2. Zayıf Tarafı Koruma İlkesi

Sigorta ettiren ile sigorta şirketleri arasında *bilgi tahsisinde asimetri sebebi* ile sigorta ettiren zayıf konumdadır¹¹¹. Nitekim SK m. 1/1'de de belirtildiği üzere bu Kanun'la sigortalının korunması amaçlanmıştır¹¹². Birey olarak sigortalının korunması, sigorta endüstrisinin gelişmesini de sağlar¹¹³. Bu korumanın gerçekleştirme yollarından biri de sigorta sözleşmesinden menfaat sağlayan kişilere etkin bir yargı mekanizması sunmaktır. Bu doğrultuda kurulan sigorta tahkimin amacı, bu kişilerin mağduriyetinin önlenmesidir¹¹⁴. Adalete erişim hakkı, sosyal devlet olmanın gereklerinden olan zayıf kişilerin hakkına ulaşabilmesini temin ettiğine¹¹⁵ ve sigorta tahkimin var oluş amaçlarından birinin de zayıf olanı koruma olduğuna göre başvuruçuların sigorta tahkim yargılamalarında, adalete erişim hakkının temininde önemli rol oynayan adli yardım müessesesinden faydalanabilmesi gerekmektedir¹¹⁶.

Komisyonu başvuru için yeterlidir". Öte yandan başvuru tarafından sigorta şirketine yapılan işbu dava şartı niteliğindeki başvuru sırasında ibraz edilen belgelerde eksiklik olması halinde dava şartının yerine getirilmemiş sayılması, dolayısıyla başvurunun usulden reddedilmesi ihtimali doğmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. PARLAK, s. 330.

¹⁰¹ SK m. 30/1.

¹⁰² ÇAKAN, s. 97.

¹⁰³ KAYIHAN / SELANİK, s. 99.

¹⁰⁴ PARLAK, s. 153. Tahkim yargılamasının esnek olması nedeniyle bildirimlerin posta, faks veya internet ortamında yapılabileceği hakkında bkz. KAYIHAN / SELANİK, s. 130.

¹⁰⁵ PARLAK, s. 205.

¹⁰⁶ Örneğin maluliyet raporu, Sosyal Güvenlik Kurumu'ndan temin edilecek bazı belgeler. Uygulamada bu belgelerin ibraz edilmemesi halinde usulden ret kararları verilmektedir. Detaylı bilgi için bkz. KAYIHAN / SELANİK, s. 121. Ayrıca örnek karar için bkz. Sigorta Tahkim Komisyonu, T. 24.12.2024, K. 2024/625200.

¹⁰⁷ KAYIHAN / SELANİK, s. 322; PARLAK, s. 254-255.

¹⁰⁸ PARLAK, s. 249.

¹⁰⁹ PARLAK, s. 206-207.

¹¹⁰ EKİNCİ, Ahmet: "Anayasa Mahkemesi'nin Bireysel Başvuru Kararlarında Mahkemeye Erişim Hakkı", *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2014, Cilt 18, Sayı 3, s. 840. Aynı yönde AİHM kararının ilgili paragrafı için bkz. AİHM, *Steel ve Morris v. Birleşik Krallık*, B. No: 68416/01, T. 15.05.2005, § 64 (HUDOC).

¹¹¹ KAYIHAN / SELANİK, s. 334-335.

¹¹² ARAL, İrem: *Türk Hukuku ve AB Direktiflerinde Hayat Dışı Sigorta Şirketlerinin Denetimi*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2008, s. 15; YEŞİLOVA ARAS / YEŞİLOVA, s. 297.

¹¹³ ARAL, s. 8.

¹¹⁴ PARLAK, s. 70.

¹¹⁵ ÖZBEK, 2006, s. 913.

¹¹⁶ Adli yardım kurumunun kabul edilmesinin sosyal devlet ilkesinin bir gereği olduğuna ilişkin bkz. KILINÇ, *Adli Yardım*, s. 148; YILMAZ, *Yargılama Giderleri*, s. 209; AKYOL ASLAN, s. 83.

3. Hasar Danışmanlık Şirketlerinin Olumsuz Etkilerinin Giderilmesi

Hasar danışmanlık şirketleri olarak bilinen, ancak hukuki bir temeli bulunmayan bazı organizasyonlar, trafik kazalarına karışan kişilere veya yakınlarına kazadan sonra ulaşmaktadır. Bu iletişim, kişisel verilerin hukuka aykırı şekilde ele geçirilmesi yoluyla gerçekleşmektedir. Bu şirketler, kazaya taraf kişilere tazminatlarını kısa sürede sigorta şirketlerinden alabileceklerini, bu süreçte herhangi bir masraf ya da avukatlık ücreti talep etmeyeceklerini iddia ederek, yargılama sürecini yürütmektedir¹¹⁷. Öte yandan bu organizasyonlar yargılamanın sona ermesinden sonra ise kazazedenin veya yakınının alacağı tazminattan masraf ve hizmet bedeli adı altında fahiş kesintiler yaparak haksız kazanç sağlamaktadır. Sigorta sözleşmesinden menfaat sağlayacak olan kişinin bu tür şirketlerin yapmış olduğu fahiş kesintiler nedeniyle hak ettiğinden daha az tazminat elde etmesi Sigorta Tahkim Komisyonu'nun kuruluş gerekçelerine aykırılık teşkil edecektir¹¹⁸.

Sigorta tahkim yargılamalarında başvurucuya sunulmasının gerekliliğinden bahsettiğimiz adli yardımın kapsamı sadece yargılama giderlerinden muafiyet değildir. Hukuki danışmanlık hizmeti ve yargılama sürecinin avukat ile yürütülmesini sağlamak da bu kapsamdadır. Avukatlık Kanunu'na aykırı şekilde faaliyet göstererek hem avukatların hem de vatandaşların mağduriyetine yol açan eylemlerin önlenmesinin bu sürecin sigorta tahkim yargılaması konusunda eğitim almış avukatlardan faydalanılmasının teşviki ile mümkün olduğu kanaatindeyiz. Avukatlık Kanunu m. 178 gereğince kişi, avukat temini için doğrudan baroya başvurabilir. Ancak hasar danışmanlık şirketlerinin devreye girmesinden önce kişiye avukat temin edilmesi, bu konuda yaşanacak olumsuzlukları engelleyecektir. Dolayısıyla sigorta sözleşmesinden menfaat sağlayan kişinin adli yardımdan faydalanma sürecinin rizikonun gerçekleştiği an veya kısa süre sonra başlaması, adli yardım sisteminin bu aşamada otomatik olarak devreye girmesi hasar danışmanlık şirketlerinin veya diğer hukuk dışı oluşumların bu kişiye ulaşabilmesinin önüne geçecektir.

4. Adil Yargılanma Hakkını Dava Yoluna Göre Daha Çok Temin Etmesi

Çalışmamızın önceki kısımlarında da değinildiği üzere, sigorta tahkim yargılamalarının; yargılama süresi, maliyet ve etkili başvuru yolu olması bakımından mahkemelerde yapılan yargılamalara göre, adil yargılanma hakkını daha çok temin ettiği söylenebilir. Çalışmamızın bu kısmında istatistiki veriler ve maliyet hesabı bakımından bu husus daha detaylı olarak irdelenecektir.

a. Sürecin Daha Kısa Sürmesi

Tarafların haklarını ve yetkilerini herkesçe uygun olarak nitelendirilebilen bir sürede kullanabilmesi amacıyla yargı organlarının bu süre içinde taraflara haklarını teslim etme yükümlülüğü tarafların sahip olduğu makul sürede yargılanma hakkı olarak tanımlanmaktadır¹¹⁹. Adil yargılanma hakkı, yargılamanın makul sürede tamamlanmasını da gerektirir¹²⁰. Adil yargılanma hakkı, bireyler tarafından talep edilebilir bir hak olduğuna göre makul sürede yargılanma hakkı da bireyler tarafından talep edilebilir. Olayın özellikleri ve davanın karmaşıklığının yargılamanın sürmesi gereken makul sürenin hesabında önem arz ettiği¹²¹ göz önüne alındığında, uzmanlık gerektiren konularda mahkemeye göre daha hızlı ve doyurucu sonuç elde edilmesini sağlayan¹²² tahkim, devletin vatandaşa etkili başvuru

¹¹⁷ <https://www.barobirlik.org.tr/Haberler/hukuka-aykiri-faaliyetlerde-bulunan-hasar-danismanlik-sirketleri-ile-mucadelemiz-devam-ediyor-85483>; https://d.barobirlik.org.tr/2024/20241125_ek.pdf (ET: 05.05.2025).

¹¹⁸ Nitekim SK m. 30'un gerekçesinde sigortalıların bazı uyumsuzluklarda, riski üstlenen tarafların haksız da olsa önerdikleri tazminatı kabul etmek durumunda kalmalarının sigortacılık sektörüne duyulan güveni sarsan bir faktör olduğu belirtilmiştir.

¹¹⁹ ARSLAN / YILMAZ / TAŞPINAR AYVAZ / HANAĞASI, s. 152; TANRIVER, *Cilt I*, s. 459; PEKCANITEZ / ATALAY / ÖZEKES, s. 200.

¹²⁰ PEKCANITEZ / ATALAY / ÖZEKES, s. 199; TANRIVER, *Cilt I*, s. 457; ARSLAN / YILMAZ / TAŞPINAR AYVAZ / HANAĞASI, s. 151; GÖRGÜN / BÖRÜ / KODAKOĞLU, s. 360-361; BUDAK / KARAASLAN, s. 76.

¹²¹ AKBULUT, *Adil Yargılanma*, s. 184; PEKCANITEZ / ATALAY / ÖZEKES, s. 921; BUDAK / KARAASLAN, s. 87; TANRIVER, *Cilt I*, s. 460.

¹²² KORAL, s. 1038-1039, TANRIVER, *Cilt II*, s. 356; KAYIHAN / SELANİK, s. 70. Tahkimin olumlu ve olumsuz yönlerine ilişkin daha detaylı bilgi için bkz. PEKCANITEZ / ATALAY / ÖZEKES, s. 617-618.

yolu gösterme yükümlülüğü kapsamında önemli bir yöntem olarak görünmektedir. 1982 Anayasası m. 141/4¹²³ uyarınca bireylerin haklarına erişme süresinin uzamasına yol açacak usul kurallarına yer verilmemesi, bu konuda tedbirler alınması devletin yükümlülüğü altındadır¹²⁴. Dolayısıyla makul sürede yargılanma hakkını sağlayan sigorta tahkim yargılamasına başvuruların önünde engel teşkil edebilecek adli yardım müessesesinin yokluğu meselesinin çözümü de devletin yükümlülüğündedir.

Sigorta sözleşmesinden menfaat sağlayan kişiler ile sigorta şirketi arasındaki uyuşmazlıkların çözümünün sadece adli yargı mercilerine bırakılması; yargılama sürecinin uzun sürmesine¹²⁵ ve bu nedenle sigortalıların mağduriyetine neden olmakla birlikte bu olumsuzluklar sigortanın var olma amacına uygun değildir¹²⁶. Dolayısıyla sigorta tahkimin kuruluşuyla sigortalıların mağduriyetinin giderilmesi amaçlanmıştır¹²⁷. Nitekim SK m. 30/16 ve 30/12’de uyuşmazlık hakemlerinin karar verme süresi görevlendirilmelerinden itibaren en geç 4 ay; itiraz hakemlerinin karar verme süresi ise 2 ay ile sınırlandırılmıştır.

Sigorta Tahkim Komisyonu’na 2024 yılında yapılan başvuru sayısı, faaliyet raporunda, 2023 yılına kıyasla %9,21 yükselerek 615.303 olarak açıklanmıştır¹²⁸. Öte yandan anılan raporda uyuşmazlıkların çözüm süresi ortalama 89 gün olarak belirtilmiştir¹²⁹. Asliye hukuk mahkemelerinin aynı yıldaki ortalama dava sonuçlandırma süresinin 330 gün¹³⁰ olduğu düşünülünce sigorta tahkim müessesesinin makul sürede yargılanma hakkına etkisi, başvuruçunun mahkemelere başvurmayarak mahkemelerin iş yükünü azaltması nedeniyle oldukça olumludur.

b. Uzmanlık Barındırdığı İçin Daha Tatmin Edici Olması

Sigorta tahkim sisteminin tarafsızlığını ve sigorta hukuku alanında ihtisaslaştırıldığını temin edecek nitelikte olması amacıyla¹³¹ belirlenen sigorta hakemi olabilme kriterleri, SK m. 30/8’de belirtilmiştir. Buna göre, sigorta uyuşmazlık hakemlerinde, mali güç haricinde sigorta ve reasürans şirketi kurucularında aranan nitelikleri taşıması, en az dört yıllık yükseköğretim mezunu olması ve sigorta hukukunda kesintisiz en az beş yıl veya sigortacılıkta kesintisiz¹³² en az on yıl tecrübesinin olması şartları aranmaktadır¹³³. Öte yandan sigorta hakemleri taraflarca seçilmediğinden hakemler dosya konusu bakımından hayat ve hayat dışı sigorta grubuna göre sınıflandırıldıktan sonra sıra usulüne göre atanır¹³⁴. Bu usul ile atanan hakemin uzmanlık alanı, uyuşmazlık bakımından uygun değilse sıradaki uzmanlık alanı uyuşmazlığı çözebilmeye elverişli olan ilk hakem atanır¹³⁵. Dolayısıyla Türk hukukunda sigorta

¹²³ “Davaların en az giderle ve mümkün olan süratle sonuçlandırılması, yargının görevidir.”

¹²⁴ EREN, s. 1053; TANÖR / YÜZBAŞIOĞLU, s. 478; KALABALIK, s. 538.

¹²⁵ Medeni yargılamada trafik kazasından kaynaklanan tazminat davalarının kesinleşme süresinin istinaf ve temyiz aşaması dahil olmak üzere ortalama 6 ila 8 yıl arasında sürmesinin adil yargılanma hakkının ihlal edilmesine yol açtığı görüşü için bkz. ÖZDEMİR, Genççer: “Trafik Kazalarından Kaynaklanan Bedensel Zararlar”, (Ed.) TUZCUOĞLU, Tuğçe / CİHAN, A. Hulki: *Yargıtay Kararları Işığında Güncel Medeni Hukuk Problemleri Sempozyumu Bildirileri*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2019, s. 49.

¹²⁶ SK m. 30’un gerekçesinde bu durum şu şekilde ifade edilmiştir: “Sigorta ettirenler veya sigorta sözleşmesinden menfaat sağlayan kişiler ile riski üstlenen taraf arasındaki uyuşmazlıklar adli yargı mekanizmalarıyla çözümlenmektedir. Ancak sigortacılık alanında ihtisas mahkemelerinin olmaması, yargı sürecinin uzun zaman alması ve masraflı olması, sigortalıların mağduriyetine neden olmakta ve zararın telafisi uzun zaman aldığından sigortanın var olma amacına aykırılık teşkil etmektedir. Bu nedenle, sigortalılar, bazı uyuşmazlıklarda, riski üstlenen tarafların haksız da olsa önerdikleri tazminatı kabul etmek durumunda kalmaktadır. Bu durum, sigortacılık sektörüne duyulan güveni sarsan bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.” Aynı yönde bkz. KAYIHAN / SELANİK, s. 70.

¹²⁷ Parlak, s. 70.

¹²⁸ Sigorta Tahkim Komisyonu 2024 Yılı Faaliyet Raporu (https://www.sigortatahkim.org/content/CmsFiles/FaaliyetRaporu_2024%20Web.pdf, ET: 08.05.2025), s. 22.

¹²⁹ Sigorta Tahkim Komisyonu 2024 Yılı Faaliyet Raporu, s. 39.

¹³⁰ Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı, Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, 2024 Adalet İstatistikleri (https://adlisicil.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/7042025092455Adalet_Istatistikleri_2024%20Türkçe_İngilizce.pdf, ET: 20.05.2025), s. 25.

¹³¹ PARLAK, s. 171.

¹³² Sigorta Tahkime İlişkin Yönetmelik m. 13/3.

¹³³ Şartlara ilişkin detaylı bilgi için bkz. PARLAK, s. 171-177.

¹³⁴ STİY m. 16/8.

¹³⁵ STİY m. 16/8.

tahkim sistemi hem hakemlerde aranan şartlar bakımından hem de uyuşmazlığı çözmeye elverişli uzmanlık alanına sahip kimselerin hakem olarak atanması usulü bakımından, uyuşmazlıkların uzman eliyle hızlı şekilde çözümlenmesini sağlamaktadır¹³⁶.

Gerekçeli karar hakkı, taraflara, yaptıkları açıklamaların, öne sürdükleri iddiaların ve sundukları delillerin yargı mercileri tarafından eksiksiz ve gerçek¹³⁷ anlamda değerlendirilmesini, bu değerlendirmelerin gerekçede de yer almasını ve bu sayede hukuki tatmini sağlayıcı gerekçeli karara erişmelerini temin eder¹³⁸. Yukarıda yapılan açıklamalar da dikkate alındığında sigorta tahkim yargılamalarında gerekçeli karar hakkını başvurucaya temin edebilmesi medeni yargıya göre daha kuvvetle muhtemeldir. Dolayısıyla devletin etkili başvuru hakkını temin etmek konusunda pozitif yükümlülüğü tahkime usul yönünden anlaşılır ve erişilebilir bir başvuru yolunun tesisi¹³⁹ ve tahkimde adli yardım müessesesinin uygulanabilmesi hususunda somut kurallar ihdas etmesi olarak karşımıza çıktığından¹⁴⁰, bu kuralların ihdas edilmesi gerekliliktir.

c. Maliyetinin Dava Yoluna Göre Daha Az Olması

SK m. 30'un gerekçesinde de belirtildiği üzere sigorta tahkim yargılamalarındaki maliyet, mahkeme yolunda gidilmesi halinde karşılaşılabilecek olan maliyete göre daha azdır¹⁴¹. Örneğin, uyuşmazlık konusunun değeri 300.000,00 Türk lirası (TL) olan bir talep bakımından sigorta tahkim yargılamasına başvurulması halinde başvuru ücreti uyuşmazlık tutarının %1,5'u üzerinden hesaplanacağından 4.500,00 TL, tebligat ücreti 240,00 TL olmak üzere başvuru aşamasında maliyet 4.740,00 TL; mahkemeye başvurulması halinde 615,40 TL başvurma harcı, 5.123,25 TL peşin harç, 2.500,00 TL gider avansı olmak üzere başvuru aşamasında toplam maliyet 8.238,65 TL olacaktır¹⁴². Bu nedenle basit ve süratli hukuki çözümün tesis edilmesi, sigortanın var olma amacıyla örtüştüğünden¹⁴³ hak arama hürriyetine olumlu etkisi bulunan sigorta tahkim yargılamalarının özendirilmesi için adli yardım müessesesinin sisteme dahil olmasını gerekli görmekteyiz. Öte yandan belirtmek gerekir ki, her ne kadar Sigorta Tahkim Komisyonu'na başvuru ücreti, mahkemeye kıyasla daha az olsa da bu ücreti oldukça az olarak değerlendirmek ve bu nedenle adli yardımın gerekli olmadığını ileri sürmek doğru olmayacaktır.

B. Sigorta Tahkim Komisyonu Başvurularında Adli Yardımın Uygulanması

Sigorta Tahkim Komisyonu, mahkemeye benzer yargılama işlevi daha ağır basan, istisnai yargı yolu ve ihtiyari tahkim türüdür¹⁴⁴. Avukatlık Kanunu uyarınca bu yola başvuru konusunda başvurucaya avukat temin edilmesi önünde bir engel bulunmamaktadır¹⁴⁵. Dolayısıyla kişiler, baroya başvuru yaparak avukat temini konusunda adli yardımdan faydalanabilirler. Ancak Avukatlık Kanunu uyarınca sağlanan adli yardımın avukat temini dışındaki masrafları kapsamına almaması ve baro tarafından görevlendirilen avukatın ücretinin Hazine'ye kıyasla çok daha sınırlı olan Türkiye Barolar Birliği adli yardım fonundan karşılanması, HMK hükümlerince sağlanan adli yardıma göre adil yargılanma hak-

¹³⁶ PARLAK, s. 172.

¹³⁷ BUDAK / KARAASLAN, s. 77.

¹³⁸ PEKCANITEZ / ATALAY / ÖZEKES, s. 203; TANRIVER, *Cilt I*, s. 453; ERMENEK, s. 41.

¹³⁹ Nitekim, hak ihlaline maruz kaldığına inanan bir kişinin bu ihlale karşı daha etkili ve hızlı bir sonuç alabileceği başvuru yolunu bilmesi, sahip olduğu başvuru imkânının fiilen anlamını yitirmesine neden olacaktır. Bkz. AKBULUT, 2009, s. 4.

¹⁴⁰ Devletin etkili başvuru hakkının temini yönünden daha genel bir bakış açısı için bkz. AKBULUT, 2009, s. 3-4.

¹⁴¹ Örneğin STİY m. 16/13 uyarınca her iki taraf için de geçerli olmak üzere, tarafların avukat ile temsili halinde yargılama sonunda taraflar aleyhine hükmedilecek vekalet ücreti, asliye mahkemelerinde görülen işlere kıyasla 4/5 daha azdır. Bu hükmün yargılama giderleri arasında, çoğu kez en büyük oranı teşkil eden karşı vekalet ücreti konusunda sigorta tahkim yargılamasına başvuranlar bakımından büyük avantaj olduğu hakkında bkz. YEŞİLOVA ARAS / YEŞİLOVA, s. 351.

¹⁴² Mahkemeye başvurulması halinde maliyet hesabı UYAP üzerinden yapılmıştır.

¹⁴³ YEŞİLOVA ARAS / YEŞİLOVA, s. 278.

¹⁴⁴ Yukarıda bkz. III.A. "Sigorta Tahkim Komisyonu Başvurularında Adli Yardımın Gerekliliği".

¹⁴⁵ KILINÇ, *Adli Yardım*, s. 186; ÇAKIN, s. 225.

kının temini konusunda çok daha yetersiz kalacağı açıktır. Dolayısıyla çalışmamızın önceki kısımlarında belirtmiş olduğumuz gerekçelere dayalı olarak HMK hükümleri uyarınca da mahkemeler tarafından başvurucuya adli yardım sağlanmasına yönelik karar verilebileceği kanaatindeyiz.

Hasar danışmanlık şirketleri olarak bilinen organizasyonların yaratmış olduğu olumsuz etkinin giderilmesi bakımından ise bu organizasyona mensup kişilerin sürece dahil olmasından önce, bir başka deyişle rizikonun gerçekleştiği anda veya kısa bir süre sonra, kişiye otomatik olarak avukat temin edilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Bunun için sigorta şirketlerine yapılan hasar ihbarının veya trafik polislerinin ve kişilerin tutmuş olduğu kaza tutanaklarının otomatik olarak barolara yönlendirilmesiyle adli yardım sürecinin başlatılması yeterli olacaktır. Ancak bu durumun mümkün olabilmesi için yasal düzenleme yapılması gerekecektir.

SONUÇ

Adli yardım hizmetinin ekonomik ve hukuki bilgi bakımından korunmaya muhtaç kimselere sunulması, devletin adil yargılanma hakkı ve hak arama hürriyeti ana başlıkları altında pozitif yükümlülükleri arasında yer almaktadır. Bu sayede bireyler adalet önündeki engelleri aşarak adalete erişebilir ve hukuki dinlenilme hakkı bakımından kendisini karşı taraf ile eşit bir şekilde ifade edebilir. Öte yandan hukuki bilgi yetersizliği avukat temini veya hukuki danışmanlık hizmetiyle; ekonomik yetersizliği yargılama giderlerinden geçici muafiyet ile giderme imkânı yaratan adli yardımın uyuşmazlık çözüm yolları bakımından hangilerini kapsadığı hususu önemlidir.

Türk hukukunda mahkeme tarafından yapılan yargılamalar ile alternatif uyuşmazlık çözüm yollarından olan arabuluculuk, adli yardımın kapsamındadır. Ancak tahkim yargılamalarında adli yardımın uygulanabileceğine veya uygulanamayacağına ilişkin yasal düzenleme mevcut değildir. Kanaatimizce kanun koyucu bu meseleyi, tahkim türlerinin oldukça çeşitlilik göstermesini ve her tahkim türünün hem taraflar hem de uyuşmazlık konusu bakımından farklı özelliklere sahip olmasını göz önünde bulundurarak bilinçli olarak düzenlememiştir. Böylece, dinamik yapısı ve artan çeşitliliğiyle öne çıkan tahkim yargılamalarının her türü açısından adli yardımı mümkün kılmanın doğurabileceği zararlar önlenmiş; aynı zamanda, tahkim yargılamalarında adli yardım hükümlerinin uygulanmayacağına dair açık bir düzenlemeye yer verilmemesi sayesinde, taraflar arasındaki hukuki bilgi ve ekonomik güç dengesizliği göz ardı edilmemiş ve korunması gereken tarafların mevcut olduğu tahkim yargılamalarında bu kimselerin adli yardımdan mahrum bırakılmasının önüne geçilmiştir.

Sigorta tahkim yargılamalarında zayıf olanı koruma ilkesi geçerlidir. Başvuru ve yargılama sürecinin karmaşıklığı, hasar danışmanlık şirketlerinin hukuka aykırı eylemleri nedeniyle bireylerin mağduriyet yaşaması, bu yargılamaları daha hassas hale getirmektedir. Ayrıca, sigorta tahkim yargılamaları mahkemelere kıyasla adil yargılanma hakkının korunmasında daha aktif bir rol üstlenmektedir. Sigorta tahkim yargılamaları, kanun tarafından adli yardım hükümleri dışlanmadığı için adli yardıma elverişlidir. Bu nedenlerle, şartların varlığı halinde sigorta tahkim yargılamalarında da başvurucu adli yardımdan faydalandırılabilir. Aksi düşünce, somut olayın özelliklerine göre bireyin hak arama hürriyetinin, etkili başvuru ve hukuki dinlenilme hakkının ihlali anlamına gelecektir. Ayrıca, bu yaklaşım bireyin adalete erişimi önündeki engellerin kaldırılması konusunda devlete düşen yükümlülüklerin yerine getirilmemesine izin vermek anlamına da gelir. Öte yandan hasar danışmanlık şirketlerinin olumsuz etkilerini gidermek amacıyla, kişilerin bu organizasyonlarla temas etmeden önce, rizikonun gerçekleştiği anda ya da hemen sonrasında otomatik olarak avukat temin edilmesi faydalı olacaktır. Bu doğrultuda, sigorta şirketlerine yapılan hasar ihbarları ile trafik polisleri ve kişilerin düzenlediği kaza tutanaklarının doğrudan barolara iletilmesi, adli yardım mekanizmasının hızla harekete geçmesini sağlayacaktır. Ancak bu uygulamanın hayata geçirilebilmesi için yasal bir düzenleme yapılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- AKBAL, Mehmet: “Medeni Yargılama Hukukunda Adli Yardım”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2011, Cilt 23, Sayı 93, s. 147-173.
- AKBULUT, Emre: “İdari İşlemlerde Kanun Yolu ve Süresini Gösterme Yükümlülüğünün Yargısal Denetime Etkisi”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2009, Cilt 21, Sayı 89, s. 1-21 (2009).
- AKBULUT, Olgun: “Adil Yargılanma Hakkı”, *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2002, Cilt 1, Sayı 1, Kemal Oğuzman’a Armağan, s. 175-208 (Adil Yargılanma).
- AKKAN, Mine: *Medeni Usul Hukukunda Avukatla Temsil Zorunluluğu*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2011.
- AKTEPE ARTIK, Sezin: *Medeni Usul Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2014.
- AKYOL ASLAN, Leyla: “Adli Yardım Kurumunun Arabuluculukta Uygulanması”, *Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2018, Cilt 4, Sayı 1, s. 79-134.
- ALYANAK, Servet: *Avrupa Birliği Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı ve Etkili Yargısal Denetim*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2023.
- ANSAY, Sabri Şakir: *Hukuk Yargılama Usulleri*, 7. Baskı, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1960.
- ARAL, İrem: *Türk Hukuku ve AB Direktiflerinde Hayat Dışı Sigorta Şirketlerinin Denetimi*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2008.
- ARSLAN, Ramazan / YILMAZ, Ejder / TAŞPINAR AYVAZ, Sema / HANAĞASI, Emel: *Medeni Usul Hukuku*, 10. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2024.
- ATALAY, Esra: “Yargısal Temel Haklar”, *Şükrü Postacıoğlu’na Armağan*, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İzmir, 1997, s. 437-455.
- ATAR, Yavuz: *Türk Anayasa Hukuku*, 17. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2024.
- AYDIN, Muammer: “Adli Yardım Sistemine Genel Bir Bakış”, *İstanbul Barosu Dergisi*, 2007, Cilt 29, Sayı 5, s. 2117-2125.
- BAHAR, Esra: *Adil Yargılanma Hakkının Anayasa Mahkemesi Kararları Çerçevesinde Analizi*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2024.
- BAKIRCI, Kadriye: “Kadınların Şekli ve Maddi Adalet Erişiminde Sosyal ve Ekonomik Hak Olarak Adli Yardım Hakkı”, *Mülkiye Dergisi*, 2023, Cilt 47, Sayı 1, s. 288-324.
- BERKİN, Necmeddin: *Medeni Usul Hukuku Esasları*, Hamle Matbaası, İstanbul, 1969.
- BİLGE, Necip: *Medeni Yargılama Hukuku Dersleri*, 2. Baskı, Sevinç Matbaası, Ankara, 1967.
- BUDAK, Ali Cem / KARAASLAN, Varol: *Medeni Usul Hukuku*, 8. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2024.
- ÇAKAN, Oya: *Sigorta Tahkim Yargılaması ve Tahkime Elverişliliğin Değerlendirilmesi*, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2022.
- ÇAKIN, Akın: *Adalet Erişim*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2016.
- ÇELİK, Özlem: “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Çerçevesinde Türk Hukukunda Medeni Hak ve Yükümlülüklerle İlişkin Davalarda Ücretsiz Avukat Yardımından Faydalanma Hakkı”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2020, Cilt 24, Sayı 1, s. 285-327.
- DEMİRCİOĞLU, Yaşar: *Medeni Usul Hukukunda İnsan Hakları ve Adil Yargılama Güvenceleri*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2007.
- EGELİĞİ, Ömer Emrullah: *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa Çerçevesinde Etkili Başvuru Hakkı*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2022.
- EKİNCİ, Ahmet: “Anayasa Mahkemesi’nin Bireysel Başvuru Kararlarında Mahkemeye Erişim Hakkı”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2014, Cilt 18, Sayı 3, s. 821-848.
- EKŞİ, Nuray: *Türkiye’de Kurumsal Tahkim*, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2020.

- ERCAN, İbrahim: “Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı Bağlamında Medeni Yargıda Avukat ile Temsil Zorunluluğu”, *Medeni Usul ve İcra İflas Hukuku Dergisi*, 2006, Sayı 3, s. 1275-1300.
- EREN, Abdurrahman: *Anayasa Hukuku Dersleri Genel Esaslar: Türk Anayasa Hukuku*, 6. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2024.
- ERMENEK, İbrahim: “Tahkimde Hukuki Dinlenilme Hakkının Korunması”, (Ed.) BOZKURT GÜMRÜKÇÜ-OĞLU, Yeliz / BUDAK, Ali Cem / YEŞİLİRMAK, Ali / KIRATLI, Metin / MANAV ÖZDEMİR, A. Eda: *Tahkimde Güncel Sorunlar (I-IV)*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2024, s. 33-52.
- GÖREN ÜLKÜ, Nazlı: “Medeni Yargılama Hukukunda Avukatla Temsil Zorunluluğu”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 2010, Cilt 16, Sayı 3-4, s. 309-325.
- GÖRGÜN, L. Şanal / BÖRÜ, Levent / KODAKOĞLU, Mehmet *Medeni Usul Hukuku*, 13. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2024.
- GÖZLER, Kemal: *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, 23. Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa, 2019.
- GÜLERSOY, Emine Burcu: *Türk İdare Hukukunda Etkili Başvuru Hakkı*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2024.
- GÜVENALP, Ferda Nur: “Tahkimde Tarafların Eşitliği ve Hukuki Dinlenilme Hakkı”, (Ed.) AKINCI, Ziya / EKMEN, Yasin: *Tahkimde Hukuki Dinlenilme Hakkı*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2022, s. 103-132.
- KABAKCIOĞLU, Hüsnü Mehmet: “Muzahareti Adliye”, *Adliye Ceridesi*, 1942, Cilt 33, Sayı 4, s. 377-388.
- KALABALIK, Halil: *İnsan Hakları Hukuku*, 5. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2017.
- KAYIHAN, Şaban / SELANİK, Atakan Adem: *Sigorta Hukukunda Alternatif Çözüm Yolları ve Tahkim Usulü*, 3. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2024.
- KILINÇ, Ayşe: “Bir İnsan Hakkı Olarak Adli Yardım”, *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 2011, Cilt 3, Sayı 1, s. 1-10 (İnsan Hakkı).
- KILINÇ, Ayşe: *Medeni Usul Hukukunda Adli Yardım*, 1. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2013 (Adli Yardım).
- KORAL, Rabi: “İç Hukukumuzda Tahkim”, *İstanbul Hukuk Mecmuası*, 1947, Cilt 13, Sayı 3, s. 1038-1081.
- KURU, Baki: *İstinaf Sistemine Göre Yazılmış Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı*, 3. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2019.
- ÖNEN, Ergun: *Medeni Yargılama Hukuku*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1979.
- ÖZBAY, İbrahim / KORUCU, Yavuz: *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Çerçevesinde Tahkim*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2016.
- ÖZBEK, Mustafa Serdar: “Sosyal Devletin Gereği Adalete Erişim”, *Medeni Usul ve İcra İflas Hukuku Dergisi*, 2006, Cilt 2, Sayı 4, s. 907-929 (2006).
- ÖZBEK, Mustafa Serdar: “Türk Yargı Sisteminde Çok Seçenekli Adliyeler”, *Uluslararası Yargı Reformu Sempozyumu*, Adalet Bakanlığı Strateji Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2012, s. 490-521.
- ÖZDAMAR, Mehmet: “Sigorta Hukukunda Uyuşmazlıkların Çözümünde Tahkim Sistemi”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2013, Cilt 17, Sayı 2, s. 831-855.
- ÖZDEMİR, Genç: “Trafik Kazalarından Kaynaklanan Bedensel Zararlar”, (Ed.) TUZCUOĞLU, Tuğçe / CİHAN, A. Hulki: *Yargıtay Kararları Işığında Güncel Medeni Hukuk Problemleri Sempozyumu Bildirileri*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2019, s. 9-16.
- ÖZEKES, Muhammet: *Medeni Usul Hukukunda Dinlenilme Hakkı*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2003.
- PARLAK, Fatma Tülay: *Sigorta Tahkim Yargılaması*, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2024.
- PEKCANİTEZ, Hakan / ATALAY, Oğuz / ÖZEKES, Muhammet: *Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı*, 12. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2024.
- SAAT, Dursun: “Tüketici İşlemi Niteliğindeki Sigorta Sözleşmeleri ve Bu Kapsamda Sigorta Tahkim Komisyonunun Rolü”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi ve Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 2016, Cilt 22, Sayı 3, s. 2453-2471.

- SARIOZ BÜYÜKALP, A. İpek: *AIHS ve AIHM Kararlarının da İncelenmesi Suretiyle Adil Yargılanma Hakkının Türk Milletlerarası Usul Hukuku Üzerindeki Etkileri*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2018.
- ŞEKER, Hilmi: *Medeni Hak ve Yükümlülüklerle İlişkin Davalarda Süreç Adaleti: Usul Hukuk ve İstinaf Yorumu*, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2018.
- TANÖR, Bülent / YÜZBAŞIOĞLU, Necmi: *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku*, 22. Baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2024.
- TANRIKULU, M. Sezgin: *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Etkili Başvuru Hakkı*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2012.
- TANRIVER, Süha: “Hukuk Yargısı (Medeni Yargı) Bağlamında Adil Yargılanma Hakkı”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2004, Cilt 17, Sayı 53, s. 191-215 (Adil Yargılanma).
- TANRIVER, Süha: *Medeni Usul Hukuku Cilt I*, 6. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2024 (Cilt I).
- TANRIVER, Süha: *Medeni Usul Hukuku Cilt II*, 2. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2022 (Cilt II).
- TAŞKIN, Alim: “Adli Yardımın İşlevi ve Yardım Giderlerinin Geri Alma Zamanı”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 1999, Cilt 11, Sayı 3, s. 831-854.
- ULAŞ, Işıl: “Sigortacılıkta Tahkim”, *Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Dergisi*, 2007, Cilt 24, Sayı 2, s. 239-264.
- YAŞAR, Tuğçe Nimet: “Sigorta Hukukunda Tahkim”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 2018, Cilt 9, Sayı 36, s. 211-240.
- YAZICIOĞLU, İsmail / UÇAR, Gamze Nur: “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Harcının Hak Arama Hürriyeti Bağlamında Değerlendirilmesi”, *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2025, Cilt 11, Sayı 1, s. 267-288.
- YEŞİLOVA ARAS, Ecehan / YEŞİLOVA, Bilgehan: “Sigortacılık Tahkimi: Sigorta Tahkim Usulü ve Ayırdecici Özellikleri”, *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 2013, Cilt 8, Özel Sayı, s. 275-379.
- YEŞİLOVA, Bilgehan: “Yargılama Diyalektiği ve Silahların Eşitliği”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2009, Cilt 21, Sayı 86, s. 47-101.
- YILMAZ, Ejder: “Yargılama Giderlerinin İşlevi ve Sosyal Hukuk Devleti”, *Ankara Barosu Dergisi*, 1984, Sayı 2, s. 200-224 (Yargılama Giderleri).
- YILMAZ, Ejder: *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi*, 2. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2013.
- YILMAZTEKİN, Ahmet Ertan: “Hukuk Muhakemesinde Adli Yardım”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2024, Cilt 36, Sayı 170, s. 173-222.